

Câteva particularități lingvistice ale epitafurilor din *Cimitirul vesel de la Săpânța*

Monica COCA

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
monicabilauca@yahoo.com

Abstract: *The Merry Cemetery of Săpânța* highlights its originality both in terms of traditional art and culture, and in terms of language, which reflects not only the popular mentality, but also “the diversity and expressivity of the popular Romanian language in the region of Maramureș” (Florica Dimitrescu).

This paper investigates several linguistic features (phonetic, morphological, lexical, stylistic), as reflected in the epitaphs of the *Merry Cemetery in Săpânța*, which confirm both the conservative nature of the Maramures subdialect and its openness to innovation.

Keywords: epitaph, linguistic analysis, the subdialect of Maramureș, *The Merry Cemetery*.

Cimitirul vesel de la Săpânța a intrat în atenția diferitelor categorii de specialiști, care, atrași de unicitatea locului, l-au evocat în studii de anvergură¹: monografii (Simion Pop, *Cimitirul vesel: monografie sentimentală*, Editura Turism, 1972; Anunța Urda, *Săpânța – monografie*, Editura Aska Grafika, 2005; exegeze, pe diferite teme: Bruno Mazzoni, *Le iscrizioni parlanti del Cimitero di Săpânța*, Edizioni ETS, 1999 (care are ca obiect de investigație particularitățile limbajului la nivel morfologic, sintactic, lexical, prosodic)²; Mihai Ciurcaș, Mihali Nicoară, *Săpânța – plăcerea textului*, Baia Mare, Eurotip, 2012; Petru Ulian, *Săpânța – Cimitirul Vesel unde morții povestesc*, Editura Grinta, 2005; Andrei-Iustin Hossu, *Cimitirul vesel nu este vesel*, *The Merry Cemetery of Săpânța*, Editura Purple Martin Press; Pamfil Birțiu, *Ioan Stan Pătraș și zestrea sa artistică*, Baia Mare, Editura Etnologică, 2008 ș.a.³

¹ Caracterul insolit al locului este evocat de specialiști străini, care, deși nu au scris studii în legătură cu acest spațiu etnocultural, l-au invocat în nenumărate rânduri. A se vedea, în acest sens, Monica Timofte, „O regină care scrie basme?! Atunci aceea trebuie să fie o țară minunată!”, în *Meridian critic, Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, Seria Filologie*, 2020, nr. 1, pp. 265-272.

² Despre care Florica Dimitrescu, în *România literară*, 2007, nr. 8, p. 28, afirma că: „Textele editate de Bruno Mazzoni constituie un izvor de seamă pentru a pune în lumină diversitatea și expresivitatea limbii române populare din regiunea Maramureș”.

³ Pentru mai multe titluri bibliografice, a se vedea Ariștița Borbei, *Săpânța (bibliografie selectivă)*, în Revista „Familia română”. Revistă trimestrială de cultură și credință românească, „Fenomenul Săpânța”, dr. Teodor Ardelean, prof. Ioana Petreș, aprilie, 2013, Baia Mare, pp. 68-73, https://www.academia.edu/44182185/Despre_sapanta.

Ineditul loc, care își are originea în perioada interbelică (începând cu anul 1935), își relevă originalitatea atât la nivelul artei și culturii tradiționale, cât și la nivelul limbajului prin care sunt cuprinse mesaje în care recunoaștem filosofia de viață și mentalitățile omului din popor. Inspirată de poveștile spuse de cei apropiați persoanei decedate în cele două sau trei zile de priveghere, Ion Stan Pătraș (1908-1977) și mai apoi predecesorul său, Dumitru Pop Țincu, meșteri de cruci, au gravat pe crucile colorate scurte poeme, cele mai multe dintre ele ironice sau pline de umor, ce cuprind numeroase particularități de limbăspecifesubdialectului maramureșean.

Caracterul insolit al textelor poate fi urmăritășadar și prin investigarea limbii, care evidențiază nu numai faptul că „individualitatea Maramureșului se bazează pe o psihologie socială ale cărei rădăcini trebuie căutate în geografia și în istoria acestui ținut” [Rusu, 1984: 321]⁴, ci și faptul că acolo este locul unde oamenii vorbesc, potrivit lui Ioan Chiș Șter și Mihai Pop, „în versuri și au creat în cântecele, strigăturile, orațiile și incantațiile lor o lume, lumea poeziei, cu referenți în conceptele fundamentale și în sistemul de valori, nu în realitatea imediată.” [Pop și Șter, 1980: 7]

Pornind de la aceste observații, în lucrarea de față am identificat, prin comparație la limba standard, mai multe trăsături ale limbii ce ilustrează specificitatea teritorială, unele dintre ele fiind invocate de specialiștipentru susținerea existenței subdialectului maramureșeanși a particularităților acestuia [Farcaș, 2010: 263-272].

La nivel *fonetic*, am remarcat:

- trecerea lui *e* la *ă* (după labială), în prepoziția *pe*, care a devenit *pă*: „Pân-am fost *pă* lume vii, noi nu am avut copii”, „Dumnezeu vă dăie bine, mă pomeniți și *pă* mine”, „Câte zile or avea, *pă* mine nu m-or uita”, „Că le-am fost *pă* voia lor/și le doresc la toți bine”;
- *ea* precedat de *ș* se monoftonghează la *a*: *urșală*: „și torceam din ea *urșală*”, *crașă*: „Până m-am aflat în viață/tors-am multă lână *crașă*”;
- păstrarea lui *i* etimologic: *îmbla*: „În armată am învățat/să conduc tancu’blindat, și-n aplicații am *îmblat*.”;
- păstrarea semivocalei *u*, fără consonantizare sau cu consonantizare: *văduvar* (Grigore, bărbatul meu, *văduvar* l-am lăsat eu), *văduar*: „De două ori m-am însurat,/tot *văduar* am rămas.”, „*Văduar* eu am rămas/și-am trăit cu mult năcaz.”;
- forme verbale cu apocopă, fenomen despre care M. Vulpe [Vulpe, 1984: 30], afirmă că „este trăsătura dialectală relevantă absolută”: *fa*: „Și mi-o mai plăcut una: la nunți mâncare a *fa*/și gust bun eu a le da.”, „Început-am lucra,/casă mare a ne *fa*”, *mere*: „Dragi ne-o fost oile multe/și-a *mere* cu iele-n munte.”, „Vă las cu mare durere/ Mi-a venit ceasul a *mere*.”;

⁴ Pentru alte argumente în favoarea existenței subdialectului maramureșean, a se vedea R. Todoran, „Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne”, în *LR* V, 1956, p. 50; Ștefan Giosu, „Subdialectul maramureșean”, în *SCȘt.*, Iași, XIV, 1963, nr. 1, pp. 91-110.

- închiderea lui *e* medial neaccentuat în *i*: *binili* („până m-am căsătorit/*binili* nu l-am găsit”);
- *e*, *i*, după consoanele (primare) *s*, *ș* se transformă, din cauza transformării „dure” în *ă*, *î*: *sămăna*: „A ara și-a *sămăna*/Și mândrele a căra.”; „Caii tare i-am iubit, la arat, la *sămănat*, tot cu caii am lucrat”, *sângur*: „Câte zile o trăi *sângur* în casă va fi.”, *samă*: „Am rămas orfan de mamă/Nimeni nu m-o luat în *samă*.”, *șâle*: „grele-o fost *șâlele* mele”, *sârvi*: „Ne-o plăcut la a me casă/a *sârvi* domnii la masă.”, „Ne odihnim pe vecie/și ne *sârvește* Mărie.”.

La nivel *morfologic*, se remarcă următoarele note specifice:

Substantivul:

- forme arhaice de plural: *mână* are pluralul *mânuri*: „M-am luptat să trâng avere, numa’cu *mânurile* mele”;
- pluralul feminin în *-uri*: *căsuri*: „Trei copii eu am avut, la toți *căsuri* le-am făcut”;
- dativul se formează cu prepoziția *la*: „Da’am lăsat-o cu plăcere/*la* al meu scump băiețaș.”;
- vocativul masculin este identic cu nominativul: „*Măi* Ion, nepotul meu,/tu m-ai îngrijit mereu,/bine tu m-ai ascultat,/orișunde ti-am mânat”;
- păstrarea unor fonetisme și forme etimologice: *câne*< lat. *canem*: „Oile toate zbierau/și *câni* mândru urlau.”; *rădica*< lat. *eradicare*: „Tare mult am amărât/bărbatul mi l-a *rădicat*/și-n apoi n-o înturnat.”.

Articolul

- articolul hotărât proclitic *lui* se folosește pentru exprimarea genitivului analitic: „Aici eu mă odihnesc, Holdiș Ion al *lui* Petru mă numesc.”;
- numele proprii păstrează la dativ și genitiv declinarea arhaică cu articol antepus: „Pop Toader *a* Tincoai” „„Stan Gheorghe *a* Ilenii Brancului”.

Pronumele (personal, demonstrativ, nehotărât, negativ) prezintă variații de forme, fără a exclude posibilitatea scrierii greșite din cauza necunoașterii normei sau din motive prozodice:

- **pronumele personal** este notat așa cum se pronunță: *iele* pentru ele – „Dragi ne-o fost oile multe/și-a mere cu iele-n munte.”, *iei*: „Că din gură

⁵ Pentru detalii legate de palatalizarea labiodentalelor *f*, *v*, a se vedea Mircea Farcaș, „Observații asupra palatalizării labiodentalelor *f*, *v* în subdialectul maramureșean”, în *Buletin Științific*, Fascicula Fifologie, seria A, vol. XX, 2011, p. 34, https://www.researchgate.net/profile/Annemarie-Sorescu-Marinkovic-2/publication/336369791_Unele_particularitati_ale_sistemului_verbal_al_graiului_baicilor_din_Baranja_si_Medjimurje_Croatia_A_few_characteristics_of_the_verbal_system_of_the_Bayash_venaculars_from_Baranja_and_Medjimurje_Cr_o/links/5d9e1282299bf13f40d0cc16/Unele-particularitati-ale-sistemului-verbal-al-graiului-baicilor-din-Baranja-si-Medjimurje-Croatia-A-few-characteristics-of-the-verbal-system-of-the-Bayash-venaculars-from-Baranja-and-Medjimurje-C.pdf

am fluierat, iei după mine-o jucat.”, *nî*: „și o fost tare de treabă, *ni*-am făcut tot ce ne trabă”, *tî*: „Măi Ion, nepotul meu,/tu m-ai îngrijit mereu,/bine tu m-ai ascultat,/orișiuunde *tî*-am mânat, de gazdă tu ai rămas”;

- **pronumele demonstrativ** (adjectivul pronominal demonstrativ) cunoaște forma populară *ceie*: „C-am fost și bun de gură/și le facem la mulți glume,/poate aci și-n *ceie* lume”; „Să vă spun pe *ceie* parte/cum m-a găsit pe mine moarte”;
- **pronumele posesiv** (adjectivul pronominal posesiv) prezintă forme populare, regionale sau ieșite din uz): *me* – „Din a *me* copilărie,/Anuța Călțului mi-o zis mie.”, „Și fetele m-au ajutat/că în voie *me* am umblat.”, *mia*: „Din a *mia* copilărie,/caii mult mi-o plăcut mie.”;
- **pronumele nehotărât** prezintă forme regionale: *tâte*: „greutăți multe-am avut/pe *tâte* le-am petrecut”; „multe-n lume s-o schimbat/și de *tâte* o scăpat”;
- **pronumele negativ** cunoaște forma regională *nime*: „Cu oamenii am dus-o bine/Și nu m-am certat cu *nime*”.

Numeralul prezintă, de asemenea, forme regionale sau învechite: *doauă*: „din *doauă* mâini să muncesc.”; *sasă*: „*Sasă* copii am avut, pe toți bine i-am crescut.”, *tri*: „Ne odihnim toți *tri* aci, în fața bisericii”.

Verbul cunoaște următoarele particularități specifice zonei:

- forma verbului *a fîpare* ca *î*: „Bine eu i-am învățat,/îs oameni întâie-n sat.”;
- prezența unor forme iotacizate: *puie*: „Care de grijă îmi poartă,/să-mi puie cruce la cap.”, *îăie*: „Dumnezeu să-l *îăie*/c-o nevastă de-omenie.”, „Dumnezeu Sfântu’s-o *îăie*/și să-i dăie numai bine.”;
- forma de conjunctiv *să dăie*, specifică, după Constantin Frâncu, zonei Maramureșului [Frâncu, 1971: 267]⁶: „Dumnezeu le *dăie* bine”, „Măi, Ion, nepotul meu,/tu m-ai îngrijit mereu,/bine tu m-ai ascultat,/orișiuunde ti-am mânat, de gazdă tu ai rămas./Dumnezeu vă *dăie* bine, mă pomeniți și pă mine.”;
- trecerea de la o conjugare la alta; de la conjugarea a IV-a la conjugarea I: *a găta*: „a pregăti”: „În sărbători, la Crăciun, mi s-a *gătat* al meu drum.”, „Și tânăr m-am însurat,/nici armata n-am *gătat*.”, *arugîna*: „de acum trâmbița mea/sta în cui și-a *rugîna*, că în ea n-oi mai cânta”;
- păstrarea unor fonetisme etimologice, care se regăsesc și în aria de nord-vest a dacoromânei: *îmblat* < lat. *ambulare*: „În armată am învățat/să conduc tancu’blindat, și-n aplicații am *îmblat*”.

⁶ Constantin Frâncu, „Vechimea și răspândirea formelor să deie, să steie, să beie, să icie în graiurile dacoromâne”, în *SCL*, an XXII, nr. 3, 1971, p. 267: <http://dspace.bcu-iasi.ro/handle/123456789/4456>, opina în acest sens că „Pentru Maramureș, formele refăcute sunt destul de frecvente în însemnările și inscripțiile din biserici încă de pe la jumătatea secolului al XVIII-lea”.

Adverbul cunoaște și el forme populare și regionale: *aicia*: „Că *aicia* am venit, lângă tatăl meu iubit.”, *aci*: „c-am fost și bun de gură/și le facem la mulți glume,/poate *aci* și-n ceie lume”, *amu*: „Pă Anuța am lăsat cu dor,/hai *amu*, cât or mai trăi, pă mine nu m-or jăli.”, „Că *amu* vă zic cu bine,/să mă pomeniți pe mine”, *batăr*: „Grea boală am căpătat/și de ea nu am scăpat/*batăr* cât am fost tratat”, *îndămână*: „Am îndrugat multă lână,/să-i fac mamii *îndămână*.”;

- superlativul absolut se formează cu *tare*: „Caii *tare* i-am iubit, la arat, la sămănat, tot cu caii am lucrat”.

Prepoziția prezintă forme învechite și regionale:

- *pi*: „*Pi* tăți să vă las cu dor”, „Că *pi* când am trăit/tare bine ne-am grăit”.

La nivel lexical

Din punct de vedere etimologic, situația lexicului reflectă dinamica limbii ca proces natural, dar și ca rezultat al relației de interacțiune, al contactului lingvistic cu alte limbi. Astfel, întâlnim:

a) cuvinte latinești, păstrate în graiul maramureșean cu anumite semnificații sau cu semantism schimbat, care vine să confirme ceea ce Sextil Pușcariu numea „caracterul rustic al limbii” [Pușcariu, 1974: 425]: *poame* „fructe, rodul pomilor fructiferi” < lat. *poma*: „Dragi mi-o fost grădinile/să le culeg *poamele*.”, *lut* „mormânt” < lat. *lutum*: „mămica de cum m-a născut/prea iute m-a pus în *lut*”⁷ ș.a.;

b) cuvinte de alte origini:

- termeni de origine slavă, care potrivit lui Dorin Ștef [Ștef, 2021: 16], reprezintă 5% din ponderea cuvintelor cu circulație regională în Maramureș: *a grumbi* „a jigni, a supăra” < sl. *grumb* „aspru, grosolan”: „În viață cât am trăit, /eu pă nime n-am *grumbit*, /am răs mult și am glumit/cu cine m-am întâlnit”; *a trăi* „a avea viață lungă”⁸: < sl. *trajati*: „Trei feciori am avut eu/*Să-i trăiască* Dumnezeu.”; *a se hrăni* „a-i fi de ajuns, a se sătura de ceva (mai ales de lucruri neplăcute)” [DLRLC] < sl. *Hraniti* „Și-n război am fost plecat, dar Dumnezeu m-a salvat, viață lungă am trăit/și de zile m-am *hrănit*, *liacuri* < sl. *lěkŭ*: „Că tare mult m-ai cotat/și *liacuri* mi-ai cumpărat”, *jăli* < sl. *žaliti*: „Tu pi lângă mine ai umblat, cât am fost bolnavă în pat./ Acum mă *jăliți* cu toții –/și fecioru’, și nepoții.” *šporos* < sl. *šporu* „La lucru eram *šporos*.” ș.a.;
- termeni de origine *maghiară*, unii dintre ei specifici zonei Maramureșului [Rusu, 1984: 346], care „reprezintă noțiuni care sunt în strânsă legătură cu

⁷ Pentru alte exemple, a se vedea Mircea Farcaș, „Evoluții de sens în subdialectul maramureșean”, în *Philologica Jasyensia*, an VII, nr. 1 (13), 2011, pp. 55-63.

⁸ Scriban, 1939 menționează această semnificație, cu întrebuițare rară: *Dumnezeu să te trăiască!* „Dumnezeu să-ți dea viață lungă!”.

civilizația contemporană în funcție și ea de mișcarea economico-socială sau de cultura generală sau de administrație politico-militară” [Papahagi, 1925: 150]: a *găzdălui* „(învechit și regional) 1. a găzdui. 2. a rezolva treburile casei.” < magh. *gažda* + suf. *-lui* [MDA]: „În lume cât am trăit/bine am *găzdăluit*”, *șohan*(reg.) „niciodată, nicicând”: „De mamă am rămas orfan,/nu mi-o fost bine *șohan*.” < magh. *soba*⁹, *batâr* (reg.) „Cel puțin, măcar, barem. (cu valoare de conjuncție, urmat de „că”) „cu toate că, deși.” [DLRLC] <magh. *bátor*: „Grea boală am căpătat/și de ea nu am scăpat/*batâr* cât am fost tratat”), *beteag*<magh. *beteg*: *betiag*: „De tânără am fost *betiagă*,/ puțin mi-o fost lume dragă”¹⁰ ș.a.;

- termeni de origine germană, influență considerată de Papahagi ca fiind „foarte slabă” [Papahagi, 1925: 150] în zona Maramureșului: *ștraf*<germ. *Strafe*: „În lume cât am trăit/cai și *ștraf* eu am iubit,/Și cu ei am lucrat mult.”, *lecrece* „haină scurtă cu mâneci, tip jachetă, ce depășește mijlocul, purtată pe vremea rea (iarna)” <germ. *Röckel*, sas. *reckel* (Țurcanu) [DRAM, 2011]: „Cât am trăit pe pământ,/multe *lecrece* am cusut./Asta mult mi-o plăcut mie,/să lucrez croitorie.);*deț*(reg.) „unitate de măsură pentru lichide, echivalent cu un decilitru<germ. *Dezj(liter)* „decilitru”; magh. *Deci* „o sută de grame” [MDA]: „Veneam din fabrică-n sat/și intram pe la bufet, unde trăgeam câte-un *deț*”, *maistru*<germ. *Meister*: „De tânăr am lucrat, am fost *maistru* în combinat”, „Fost-am *maistăr* mare-n sat.”, *felcer* „(inv.) 1. medic la sat. 2. persoană cu o pregătire medicală medie, care asistă pe medic.” [MDA]<germ. *Feldscher*, rus. *fel'dșer*, magh. *felser*”: „Cât am fost pe lume viu/*Felcer* am iubit să fiu”;

c) termeni *neologici*, care „contribuie la tulburarea unității lingvistice a graiului” [Pop, 1971: 15] și care „sunt pronunțați după normele limbii literare” [Pop, 1971: 130]¹¹: *tanc*, *blindat*, *aplicație* – „În armată am învățat/să conduc *tancu'blindat*, și-n *aplicații* am *îmblat*”, *tiran*: „Iară moartea rea, *tirană*”, *accident*, *meserie*, *mecanic*, *facultate*, *centru*, *generații* ș.a.

În ceea ce privește formarea cuvintelor, cel mai bine reprezentat în epitafori este procedeul derivării cu sufixe. Astfel, întâlnim:

⁹ De la care a derivat *șobănită*, discutat de Mircea Farcaș, Iulia Mărgărit, *Creativitate la nivelul graiului maramureșean*, <http://www.lingv.ro/images/FD%202020-07-MirceaF.pdf>

¹⁰ Referindu-se la semantismul termenului *beteag*, Alexandru Gafton, în lucrarea „Consecințele profunde ale contactelor lingvistice”, în *Studii de limbă română. Omagiu profesorului Brâncuși*, Editura Universității din București, 2010, p. 93: <http://media.lit.uaic.ro/gafton/contacteBrancus.pdf>, opina că: „termenul maghiar a fost împrumutat de diferitele comunități cu care maghiarii s-au aflat în contact, dar fiecare s-a centrat pe împrumutul semantic, conform nevoilor sale de exprimare, acestea în relație și cu evoluția respectivei comunități. Totodată, păstrarea relației cu populația donatoare a condus la păstrarea nealterată a semantismului respectivului termen.”

¹¹ Pentru o analiză a lexicului neologic din zona Maramureșului, a se vedea și Gheorghe Pop, „În legătură cu procesul de modernizare a lexicului din aria lingvistică a Maramureșului”, în *Cercetări lingvistice*, an XIII, nr. 2, 1968, pp. 309-320, http://www.inst-puscariu.ro/Cercetari%20de%20lingvistica/CL1968_2.pdf

- **sufixe** cu circulație regională specifice zonei Maramureș: *-ău*: *copârșău* – „De moarte nu m-am temut,/de toate mi-am pregătit – cruce și *copârșău*”;
- **sufixul moșional** *-iță* apare frecvent pentru denumirea numelor de profesii: *dăscăliță*, *doctoriță*: „Cu soția am lucrat,/fetele le-am învățat/una este *dăscăliță*/și cealaltă, *doctoriță*”, *socăciță*: „Cât am fost în vremea me,/socăciță îmi plăce.”, *căimeniță*: „Când am fo'mai tânără, lucrat-am *căimeniță*.”;
- **diminutive**, cele mai multe cu valoare hipocoristică, care reprezintă, după Magdalena Vulpe [Vulpe, 1984: 345] „trăsătura cea mai caracteristică prin formă, funcție și, mai ales, prin frecvență”. Cele mai întâlnite sufixe de la care se formează diminutive în versurile de la Săpânța sunt: *-uș*: „*Anușa* Craiului îmi zăcea mie.”; *-aș*: „Că văduvă am rămas, cu doi copii *mititelaș*?”; *-ucă*¹²: *mămucă*: „Mulțămăsc *mămuchi*mele, că mi-o făcut pă plăcere.”;
- **cuvinte noi**: *văduar* (<*văduă* + suf. -ar): „De două ori m-am însurat,/tot *văduar* am rămas.”, *sporos* (*spor* + suf. -os): „La lucru eram *sporos*.”;
- **în privința prefixelor**, se constată, la derivatele verbale, lipsa prefixelor *-îm*, *-în*: *pușcat*: „Când am fost tânăr fecior, m-o *pușcat* rușii în picior.”, *a bătrâni*: „Dumnezeu le dăie bine, să *bătrânească* ca mine”, *a griji* „Mi-o plăcut mult să muncesc/și de copii să *grijesc*”.

Din punct de vedere **stilistic**, am identificat:

- arhaisme, forme învechite: *pluat* (Scriban): „În pădure am lucrat,/multe ploii m-ai mai *pluat*.”, *ștraf*: „În lume cât am trăit/cai și *ștraf* eu am iubit,/Și cu ei am lucrat mult.”, *arugina*: „de acum trâmbița mea/sta în cui și-a *rugina*, că în ea n-oi mai cânta”, *a bătrâni*: „Dumnezeu le dăie bine, să *bătrânească* ca mine”, *pușcat*: „Când am fost tânăr fecior, m-o *pușcat* rușii în picior.”, *ecșplodat*: „O grenadă a *ecșplodat*/zilele mi le-a scurtat”;
- forme populare, unele dintre ele învechite: *sămăna*: „A ara și-a *sămăna*/Și mândrele a căra.”; „Caii tare i-am iubit, la arat, la *sămănat*, tot cu caii am lucrat”); *a feciori*: „M-ai băgat tânăr în tină/nu m-ai lăsat să trăiesc, cu feciori să fecioresc.”; *a griji* „Mi-o plăcut mult să muncesc/și de copii să *grijesc*”, *mămuchi*: „Mulțămăsc *mămuchi* mele, că mi-o făcut pă plăcere.”, *puținea*: „Săracă viața mea/scurt – o fost și *puținea*.”, *cocon*: „Ion Monga mă numesc/și aici mă odihnesc./De *cocon* mic am muncit/În lume cât am trăit.”, *cucoană* „copilă între 12-14 ani” [MDA]: „Dacă m-am căsătorit/o *cucoană* mi-a murit/în accident de motor/și-am trăit cu-amar și dor. Dumnezeu s-o îndurată, doi feciori în loc mi-o dat.”, *jândărmerie*: „Tare mi-o plăcut a scrie/c-am fost în *jândărmerie*.”, *sângur*: „Câte zile o trăi *sângur* în casă va fi.”, *aivă*: „să n-*aivă* nime ca mine” etc.

¹² Detalii legate de productivitatea acestui sufix pot fi urmărite în lucrarea lui I. Faiciuc, „Derivate cu sufixul diminutival *-uc* în Maramureș”, în *Cerșetări lingvistice*, 1972, http://www.inst-puscaiu.ro/Cercetari%20de%20lingvistica/CL1972_1.pdf

- regionalisme, care probează ceea ce Sextil Pușcariu înțelegea prin „solidaritatea regionalistă a locuitorilor unei provincii”¹³:
 - **substantive**: *găzdoaie*: „stăpâna casei, gospodină”: „Am fost *găzdoaie* aleasă,/Și afară și în casă”; *băiet*: „De tinerel *băiet*/Mi-o plăcut să fiu soldat.”, *cășuri*: „trei copii eu am avut, la toți *cășuri* le-am făcut”, *uiagă*: „sticlă”: „lângă tine-am venit eu/și ne întinam la *uiagă*,/căci ni-o fost viața dragă”, *năcaș*: „În lume cât m-am aflat/zile grele am picat, că fără picioare am rămas/și-am trăit cu *năcaș*”, „Dar boala din *năcaș* vine/și-o ajuns și pe la mine/ *năcaș*”, „Și văduvă am rămas, am petrecut și în *năcaș*.”, *zăstre*: „Cinci copii Domnu mi-o dat,/s-o însurat, s-o măritat/și la toți *zăstre* le-am dat.”, *triabă*: „Fost-am om de *triabă*-n sat”, *mustețe*: „mi-o plăcut sub nas *mustețe*”, *preten*: „petreceam cu *pretenii*,/că am fost gazda stâniei”, *liac*: „la doctori mult ai umblat,/liacu’nu mi l-ai aflat”, *cias*: „Că de mine s-o îngrijit/până-n *ciasu’ce*-am murit”, *bătrâneăță*: „Când am fost și-n a me viață/muncind până la *bătrâneăță*”, *văduvar*: „Grigore, bărbatul meu, *văduvar* l-am lăsat eu”, *văduar*: „De două ori m-am însurat,/tot *văduar* am rămas.”, „*Văduar* eu am rămas/și-am trăit cu mult *năcaș*.”, *samă*: „Am rămas orfan de mamă/Nimeni nu m-o luat în *samă*.”, *clănitaru*: „Drag ne-o fost *clănitaru*’/și țuica din paharu”, *deț*: „unitate de măsură pentru lichide, echivalent cu un decilitru”: „Veneam din fabrică-n sat/și intram pe la bufet, unde trăgeam câte-un *deț*”, *jele*: „Acolo-s fetele mele, care mult mă plâng cu *jele*.”, *mânurii*: „M-am luptat să trâng avere, numa’cu *mânurile* mele”, *caiman*: „bărbat în vârstă, care însoțește o echipă de muncitori lemnari în pădure, îi păzește, le curăță coliba și le face de mâncare.” [MDA]: „N-am fost stăpân de lucrat,/caiman în pădure-am stat.”, *zăle*: „grele-o fost *zălele* mele”, *teară*: „1 (reg.) urzeală. 2 (înv.) pânză țesută. 3 (reg.) război de țesut. 4 (reg.) pânză a ferăstrăului. 5 (reg.) ramă a ferăstrăului. 6 (reg.) *teară de paianjen* – culcuș făcut de molii în faguri.” [MDA] [ALRR, Maramureș, vol. II, h. 510]: „Din copilăria mea, *teara* tare îmi plăcea”, *cămeși*: „Am țesut pânza cu drag/să fac *cămeși* la bărbați.”, *cioareci*: „Mai torceam și pe-nserat, să fac *cioareci* la bărbat.”, *lecrece*: „haină scurtă cu mâneci, tip jachetă, ce depășește mijlocul, purtată pe vremea rea (iarna).” [DRAM, 2011]: „Cât am trăit pe pământ,/multe *lecrece* am cusut./Asta mult mi-o plăcut mie,/să lucrez croitorie.”, *țapin*: „unealtă formată dintr-o cange de oțel fixată la capătul unei cozi de lemn și întrebuițată la manevrarea buștenilor”: „La lucru greu de pădure, cu *țapin* și cu săcure”, *barșon*: „(reg.) 1. catifea (în Trans.). 2. zgardă de mărgele (în Maramureș, Oaș, Lăpuș)” [DRAM, 2015]: „Și-am cusut semne cu rost/și cu *barșon* mărginite”, *polițar*: „Două servicii am avut – de cu tânăr *polițar*, la

¹³ „Graiul din Transilvania”, în *Cervecări și studii*, București, 1974, p. 401.

bătrânețe, gestionar.”, *boreasă*¹⁴: „femeie căsătorită”: „Ca orice *boreasă*-n sat/Și cu cergi m-am ocupat.”;

– **adjective**: *draji*: „*Draji* copii și al meu bărbat, eu dintre voi am plecat.”, *ră*: „Nu știu, mintea mi-o fost *ră*/Ori soarta mi-a fost așa.”, *gre*: „Știu, soarta mi-o fost rea,/de-o fost *gre* viața mea”, *pititioc*: „fotbal am știut să joc/de când am fost *pititioc*.”;

– **forme verbale regionale**: *înturna*: „a face pe cineva să vină sau) a veni înapoi de unde a plecat” [MDA]: „În lume cât am trăit, orice lucru am iubit./Tata-n America a plecat, înapoi n-o *înturnat*”; *puté*: „Te-i griji cât oi *puté*/și pe mine mă jălé.”, *trăbui*: „Și noi am îmbătrânit,/să murim o *trăbui*.”, „Că am fost fecior de diac,/multe-o *trăbui* să fac.”, *rădica*: „Tare mult am amărât -/bărbatul mi l-*arădicat*/și-n apoi n-o înturnat.”, *sărvî*: „Ne-o plăcut la a me casă/a *sărvî* domnii la masă.”, „Ne odihnim pe vecie/și ne *sărvește* Mărie.”, *mulțămăsc*: „*Mulțămăsc* mămuchii mele, că mi-o făcut pă plăcere.”, *pășască*: „Domnul Sfânt să vă *pășască*.”, *putrețască*: „Că de tânăr am murit/Și *putrețască* în mormânt.”, *a găta*: „a pregăti”: „În sărbători, la Crăciun, mi s-a *gătat* al meu drum.”, „Și tânăr m-am însurat,/nici armata n-am gătat.”, *beu*: „la crășmă să beu sara/palincă de ceie tare”, *zbeară*: „*Zbeară* oile la strungă, /Că nu-i cine să le mulgă”, cu varianta dialectală *zdera*: „a țipa, a zbiera, a plânge”: „Dragă mama, nu *zdera*.”, *vini*: „Ș-a vinit și-a noastră fată.”, *plinesc*: „Și planul să mi-l plinesc.”, *videa*: „Și vă zic cu toți să beți/că altu’nu mă vedeți.”, *părăsâr*: „Viața o *părăsâr*/la 23 de ani.”, *năcăji*: „Tatăl meu s-o *năcăjat*, de aceia a murit”, *țân*: „Și din nou m-am apucat/rândul să mi-l *țân* în sat.”, *părăsâr*: „Că eu lumea o *părăsâr*/la 82 de ani.”, *zăcea*: „Anuța Craiului îmi *zăcea* mie.”, *a foșăla*: „a scărmana lâna cu foșalăul” [DAR, 2002]: „La tot satu’am lucrat,/Multă lâna am scărmanat/am lucrat la *foșalăl*”, *tomî*: „Mamă, la ce te-am *tomit*, în viață să nu răzi?”, *agodî*: „de-a meu frate vă îngrijiiți,/pe mine mă *agodîți*”, *îndruga*: „multă lâna am *îndrugat*,/cergi frumoase ca să fac”; la perfectul compus auxiliarul este *o*, iar mao mult ca perfectul se formează perifrastic: „Dragă mi-o fost pădurea/și-am avut grija de ea,/am lucrat treizeci de ani/brigadier și pădurar”, Tare mi-o *plăcut* a scrie/c-am fost în jăndărmerie, „Cât am trăit în vecie, /lucru greu mi-o *fost dat* mie, la bufet mult am lucrat/și bine am câștigat”). Asistăm, în cazul unor verbe, la exploatarea potențialului polisemantic, motivarea semantică fiind justificată uneori de rațiuni prozodice: „În lume cât m-am aflat/zile grele am *picat*, că fără picioare am rămas/și-am trăit cu năcaz”, *împroșca*: „Și om rău de cal turbat/pe mine m-o *împroșcat*/și viața mi-o luat”.

¹⁴ Pentru o analiză a evoluției semantice a termenului, a se vedea Mircea Farcaș, „Evoluții de sens în subdialectul maramureșean”, în *Philologica Jassyensia*, an VII, nr. 1 (13), 2011, p. 56.

Raportul dintre tradiție și inovația la nivelul acestei zone etnografice poate fi urmărit și la nivel lexical prin investigarea câmpului semantic al meseriilor, un compartiment lexical dinamic, în care regăsim termeni de diferite origini, ce evidențiază pe de o parte păstrarea unor ocupații străvechi și transmiterea meșteșugurilor, iar pe de altă parte capacitatea acestui spațiu de a se adapta la alte realități social-istorice, lanoile posibilități de câștig. Dintre acești termeni, amintim: *corator*: „epitrop la biserică”: „Fost-am și corator mult/și de toate am avut”, *pădurar*: „O fost un service ușor, *pădurar* pe la ocol”, *soldat*: „De tinerel băiet/mi-o plăcut să fiu *soldat*/și mi-o plăcut armata, ca să-mi apăr patria”, *agricultor*: „Cât am fost pe lume viu/om de triabă am vrut să fiu, grădină mândră am făcut/și în ea am lucrat mult”, *crescător de cai*: „În lume cât am trait/cu caii am găzduit, cu coasa mult am cosât, că a lucre eu am iubit”, *crâșnic*: „paraclisier”: „Pe lume cât am fost viu/*crâșnic* mi-a plăcut să fiu”, *sculptor*: „Cu de toate am lucrat/și multe cruci am sculptat”, *magaziонер*: „*Lamagazine* am lucrat/multă mobilă am dat”, *brigadier* și *pădurar*: „Dragă mi-o fost pădurea/și-am avut grijă de ea,/am lucrat treizeci de ani/*brigadier* și *pădurar*”, „ș-am fost mare om în sat – secretar și brigadier”, *dăscăliță*, *doctoriță*: „Cu soția am lucrat,/fetele le-am învățat/una este *dăscăliță*/și cealaltă, *doctoriță*”, *agricultor*: „Cât în lume am trait, caii mult eu i-am iubit/A ara și semăna/Și mândrele a căra.”, *miner*: „Mă vedeți cu coasa-n mână/Dar am lucrat și la *mină*”, *vânzător*: „Cât am trăit în vecie, /lucru greu mi-o fost dat mie, la bufet mult am lucrat/și bine am câștigat”, *maistru*: „De tânăr am lucrat, am fost *maistru* în combinat”, „Fost-am *maistăr* mare-n sat.”, *cojocar*: „De când m-am pensionat,/cu pieile am lucrat,/faceam piei pentru cojoace,/lumea ca să se îmbrace”, *pictor*: „După cum vedeți mai sus,/mi-o plăcut a picta cruci”, *șofer*: „Ca *șofer* mult am lucrat, multe lemne am adunat, atelier eu mi-am făcut, am avut de lucru mult, mașini multe am reparat, dar cu lucru m-am gătat”, *poștaş*: „Am fost Dioca Rusului/și *poștaşul* satului”, *tâmplar*: „În tâmplărie am lucrat,/în Sighet, la combinat”, *chelnar*: „Eu chelnăr la bar am fost, până ce-am fost sănătos”, *oier*: „Cât pe lume am trăit,/oile mult le-am iubit/și cu ele le-am petrecut.”, *felcer*: „(inv.) 1. medic la sat. 2. persoană cu o pregătire medicală medie, care asistă pe medic.” [MDA]: „Cât am fost pe lume viu/*Felcer* am iubit să fiu”, *tractorist*: „Meserie ce-am avut/*Tractorist* mi-o plăcut mult”, *macaraș*: „La macara am lucrat,/Curentul m-o curentat.”, *contabil*: „În lume cât am trăit,/multe meserii am știut – șef în contabilitate,/treizeci de ani am avut parte”, *zidar*: „A munci în zidărie,/asta mult mi-o plăcut mie”, *jandarm*: „Tare mi-o plăcut a scrie/c-am fost în *jândărmerie*.”, *socăciță*: „(reg.) bucătăreasă” [MDA] „Cât am fost în vremea me,/socăciță îmi plăce.”, *polițist*, *gestionar*: „Două servicii am avut – de cu tânăr *polițar*, la bătrânețe, *gestionar*.”, *colector de lapte*: „Am fost *colector de lapte*/și-am avut un pic de carte”.

Cercetarea acestor versuri, care au o tematică restrânsă reflectă, de asemenea, experiența lingvistică a performerului. Din acest punct de vedere, se constată numeroase abateri de la normă, justificabile de necunoașterea/ignorarea normei sau motivate de scopului comunicării, care vor avea ca rezultat folosirea unei paradigme gramaticale extinse, inovații lexicale, prezența unor imperfecțiuni prozodice, rime facile, structuri repetitive sau pleonastice: *explodat*: „O grenadă a

ecsplodat/zilele mi le-a scurtat”, „În *anu'patrusprezece*,/s-a-nceput războiul rece”; „fost-am fecior tinerel”, „Toader și Ionu meu/*au murit tineri ca eu*”, „Da' m-am predat la o nepoată/de *ia* bine am fost cotate.”, „De-ar ști omu'ce-a păți/toată viața s-ar *râzi*.” ș.a.;

În concluzie, examinarea limbii române consemnată în epitafurile de la Săpânța a evidențiat faptul că acestea se constituie într-o mostră lingvistică și etnoculturală reprezentativă care se definește prin simplitate compozițională și printr-o serie de trăsături specifice acestei subdiviziuni teritoriale a dacoromânului ce se manifestă la toate nivelurile limbii (fonetic, morfologic, lexical). Astfel, se constată existența unor elemente lingvistice caracterizate atât prin conservatorism, prin caracter arhaic, cât și prin inovație, schimbare prin acumulare de semnificații, „particularități ce integrează și individualizează concomitent limba în ansamblul culturii românești” [Corniță, 1997: 5].

BIBLIOGRAFIE

- Corniță, 1997: Georgeta Corniță, *Paradigme ale expresivității în lirica populară nerituală din Maramureș*, Baia Mare, Editura Umbria, 1997.
- Farcaș, 2010: Mircea Farcaș, „Particularități fonomorfoloșice ale subdialectului maramureșean”, în *Philologica Jasyensia*, în VI, nr. 1(11), 2010, p. 263-272.
- Farcaș, 2011a: Mircea Farcaș, „Evoluții de sens în subdialectul maramureșean”, în *Philologica Jasyensia*, an VII, nr. 1 (13), 2011, pp. 55-63.
- Farcaș, 2011b: Mircea Farcaș, „Observații asupra palatalizării labiodentalelor *f*, *v* în subdialectul maramureșean”, în *Buletin Științific*, Fascicula Fiolologie, seria A, vol. XX, 2011, p. 34.
- Frâncu, 1971: C. Frâncu, „Vechimea și răspândirea formelor să deie, să steie, să beie, să icie în graiurile dacoromâne”, în *SCL*, an XXII, nr. 3, 1971, p. 267.
- Marin, 1981: Maria Marin, „Graiuri „închise” și graiuri „deschise” în contextul unor arii considerate arhaice”, în *Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice*, București, seria A, nr. 3, p. 353.
- Mihalcea, 2017: Roxana Mihalcea, *Crucile de la Săpânța*, O colecție de epitafuri din veselu cimitir maramureșean culese și comentate de Roxana Mihalcea, București, Editura All, 2017.
- Papahagi, 1925: Tache Papahagi, *Grainul și folclorul Maramureșului*, București, 1925.
- Pop, 1971: Gheorghe Pop, *Elemente neologice în grainul maramureșean*, Cluj, Editura Dacia, 1971.
- Pop și Șter, 1980: Ion Chiș Șter, Mihai Pop, *Antologie de folclor din județul Maramureș*, Baia Mare, Asociația Etnografilor și Folcloriștilor din Județul Maramureș, 1980.
- Rusu, 1984: Valeriu Rusu (coordonator), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.
- Pușcariu, 1974: Sextil Pușcariu, *Grainul din Transilvania*, în *Cercetări și studii*, București, 1974.
- Ștef, 2021: Dorin Ștef, *Dicționar de regionalisme și arhaisme din județul Maramureș*, ediția a III-a (revăzută și adăugită), Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2021.
- Vulpe, 1984: Magdalena Vulpe, „Subdialectul maramureșean”, în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.
- Dicționare:**
- DAR, 2002: Gheorghe Bulgăr, Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, București, Editura Saeculum Vizual, 2002.

- DRAM, 2011: Dorin Ștef, *Dicționar de regionalisme și arhaisme din județul Maramureș*, București, Editura Ethnologica, 2011.
- MDA: *Micul dicționar academic*, București, Editura Univers Enciclopedic, vol. 1 (A-C) 2001, vol. 2 (D-H) 2002, vol. 3 (I-Pr) 2003, vol. 4 (Pr-Z) 2003.
- Neiescu, 1971: Petru Neiescu, *Atlasul lingvistic pe regiuni: Maramureș* (ALLR), vol. II, București, Editura Academiei Socialiste România, 1971.
- Scriban, 1939: August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, București, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.